Haurrentzako pediatriako hiztegi eleaniztuna

Multilingual pediatric dictionary for children

Pablo Albizu Garitano[1], María-Jesús Aranzabe Urruzola[2,3], Rosa Estopà Bagot[4,5], Igone Zabala Unzalu[2,3]

[1] Hizkuntzalaritza eta Euskal Ikasketak Saila, Euskal Herriko Unibertsitatea (EHU)
[2] Euskal Hizkuntza eta Komunikazioa Saila, Euskal Herriko Unibertsitatea (EHU)
[3] Hizkuntza Teknologiako Euskal Zentroa (HiTZ)-Ixa ikerketa-taldea, Euskal Herriko Unibertsitatea (EHU)
[4] Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge, Universitat Pompeu Fabra (UPF)
[5] Institut de Lingüística Aplicada-CER (IULA), Universitat Pompeu Fabra (UPF)

maxux.aranzabe@ehu.eus

Laburpena

IULATERM taldeak 2018an Diximed proiektuaren barruan haurrei zuzendutako pediatriako hiztegia egin zuen paperean, eta sareko bertsioa garatzen hasi zen 2019an, lehenengoz, katalanerako eta gaztelaniarako, ondoren, galizierarako eta ingeleserako. 2026an euskarazko bertsioa egin du Euskal Herriko Unibertsitateak (EHU), Euskal Wikilarien elkartearekin eta Zarauzko Orokieta eskolarekin batera.

Hiztegiaren helbururik behinena haurrei osasun-arloko terminoak ulertzen laguntzea da.

Ausubelen Ikaskuntza Esanguratsuaren Teoria oinarri hartuta, Egin-Desegin-Berregin (EDB) metodologia erabili da hiztegia sortzeko: lehenik, Lehen Hezkuntzako ikasleek pediatria-alorreko termino erabilienen inguruan duten ezagutzari buruzko informazioa bildu dute ikertzaileek; ondoren, terminologoek osasun-alorreko profesionalekin batera, medikuntzako informazioa eta haurren usteak bateratuz sortu dituzte hiztegiko definizioak. Hala, kontzeptu medikoak ez ezik, haurren gaizki-ulertuak eta beldurrak ere hartu dira kontuan definizioak eraikitzerakoan.

Lanaren emaitza *DIXIMED da,* sarean kontsulta daitekeen pediatriarako hiztegia. Hiztegiak 400 inguru osasun-termino biltzen ditu (haurrei ezagunagoak zaizkien terminoen aldakiak barne), bai eta definizioak eta haiek laguntzen dituzten haurren marrazkiak ere. Sareko hiztegia aberastu da haurrek ozenki irakurritako definizioen grabaketekin, haientzat egokitutako anatomia-atlasarekin eta zenbait jokorekin.

Hiztegi hau 6 urtetik 12 urtera bitarteko haurrei egokitutako Medikuntzako euskarazko lehen hiztegia da. Paperezko eta sareko bertsioak (katalanez eta gaztelaniaz daudenak) Kataluniako pediatria-kontsultetan, ospitaleetan eta eskoletan erabiltzen dira, eta oso baliabide lagungarritzat hartzen dituzte pediatrek eta hezitzaileek, besteak beste, haurrekin tratatzeko zailak diren gai batzuei buruzko elkarrizketak bideratzeko.

Gako-hitzak: pediatriako hiztegia, anatomia-atlasa, gaixotasuna, hiztegi inklusiboa.

Abstract

In 2018, the IULATERM group published a pediatric dictionary aimed at children within the Diximed project and began developing its online version, first time for Catalan and Spanish (2019) and later for

Pablo Albizu Garitano, María-Jesús Aranzabe Urruzola, Rosa Estopà Bagot, Igone Zabala Unzalu

Galician and English. In 2026, the University of the Basque Country (EHU) has enlarge the linguistic spectrum by producing a Basque version together with the Association of Basque Wikimedians and the Orokieta Public School (Zarautz).

The main purpose of the dictionary is to help children understand health terms.

Based on Ausubel's Theory of Significant Learning, all the definitions have been elaborated conforming to the Do-Undo-Redo (DUR) methodology: through interviews, sheets and images, researchers have first gathered information on Primary Education students' knowledge on the most frequent pediatric health terms; and later on, terminologists along with health professionals have elaborated all their definitions by blending medical information and children's assumptions. Thus, misunderstandings and fears of children have been taken into account along with medical concepts in the construction of definitions.

The result of the work is the Pediatric Dictionary DIXIMED, available online for consultation. It comprises around 400 health terms (including familiar variants of technical ones) and their definitions as well as children's drawings. The online dictionary has been enriched with read-out-loud recordings by children, an anatomical atlas adapted to them and different games.

This dictionary is the first Basque medical dictionary adapted for children from 6 to 12 years old. The print and online versions (Catalan and Spanish) versions are used in pediatric consultations, hospitals and schools in Catalonia and are regarded by pediatricians and educators as a helpful and handy resource, among other goals, to guide conversations on issues that are difficult to deal with children.

Keywords: pediatric dictionary, atlas of anatomy, disease, inclusive dictionary.

1. Sarrera

Osasun-alorreko profesionalen arteko komunikazioan funtsezkoa da terminologia eta fraseologia espezializatua erabiltzea, komunikazioaren zehaztasuna eta ziurtasuna bermatzeko. Osasun-arretaren testuinguruetan, aldiz, pazienteak gehienetan ez dira alorreko adituak, baina funtsezkoak dira pazientean oinarritutako arreta-ereduan. Izan ere, profesionalak pazienteek emandako azalpenetan oinarritu behar dira, arreta egokia emateko. Osasun-alorreko profesionalak pazienteari azaltzen dion diagnostikoa eta ematen dizkion jarraibideak egokiro interpretatzea ere funtsezkoa da, interpretazio okerrak eragin ditzakeen ziurgabetasuna eta informazioaren erabilera desegokia ekiditeko. Hori dela eta, herritar guztiok izan behar genuke osasun-alorreko hiztegiaren oinarrizko ezagutza. Ezagutza hori haurrak garenean hasten gara garatzen, eta ohiko osasun-kontsultetara joan behar dugunean, proba medikoren bat egin behar digutenean edota gaixotasunen bati aurre egin behar diogunean, gure sentipenak azaltzen, beldurrak uxatzen edota osasun-alorreko profesionalen jarraibideak ulertzen laguntzen digu.

Ildo horretatik**,** haurrei egokitutako terminologia-hiztegiak tresna paregabeak dira osasun-alorreko alfabetatze horren lehen urratsak egiteko. Egokitzapen horretarako beharrezkoa da haurrek osasun-alorreko oinarrizko kontzeptuei buruz duten ezagutza eta dituzten uste okerrak identifikatzea, eta hiztegiaren sarrerak eta definizioak horietan oinarrituta osatzea (1).

Ikuspegi horrek bat egiten du Terminologiaren Teoria Komunikatiboarekin (2), non terminologia-lanaren metodologia eta emaitzak erabiltzaileen beharretara egokitu behar direla aldarrikatzen den. Marko teoriko horretan txertatzen da, hain zuzen ere, *Diximed pediatriarako* hiztegi eleaniztuna (katalana, gaztelania, galiziera, ingelesa eta euskara). Hiztegiak osasun-alorreko lexikoa haurrei hurbiltzeko xedea du, eta erabilgarria da hezkuntzaren alorrean zein osasun-arretaren testuinguruan, bereziki, pediatriaren alorrean.

2. Material eta metodoak

Haurrentzako pediatriako hiztegi eleaniztun hau zein hitzek osatuko duten erabakitzeko, kontuan hartu da haurrek zein gaixotasun hartzen dituzten maizen eta zein hitz agertzen zaizkien usuen lehen mailako osasun-arretarekin duten harremanean. Hala, lehen hitzen zerrenda pediatriako kontsultetan erabiltzen diren triptiko eta karteletatik erauzitako hitzekin sortu da, eta, ondoren, zerrenda hori osatu egin dute Gironako Medikuen Elkargo Ofizialeko hiru pediatrek eta Lehen Hezkuntzako bi irakaslek.

Hitz horien definizioak eratzeko, EDB (Egin-Desegin-Berregin) metodologia (1) erabili da, zeina Ikaskuntza Esanguratsuaren Teorian (3) eta Terminologiaren Teoria Komunikatiboan (2) oinarritzen den. Metodologia horri jarraituta, definizioen egokitasuna bermatzen da haur-talde adierazgarri baten ezagutza erreal horizontaletik abiatzen delako. EDB metodologiako hiru faseak 1. irudiko hauek dira.

Pablo Albizu Garitano, María-Jesús Aranzabe Urruzola, Rosa Estopà Bagot, Igone Zabala Unzalu

1. irudia. *DIXIMED pediatriarako* hiztegia osatzeko jarraitutako faseak.

Lehenengo fasean, Egin Fasean, haurrek egindako azalpenak bildu dira. Horretarako, bizpahiru urtetan, eskolekin elkarlanean, eta irakasleek dinamizatzen dutela, gelan txoko bat eskaini dute astean behin, gogoeta egin eta terminoak azaltzeko. Bertan, haurrek banakako ariketa egin dute, ikasle bakoitzak termino batez duen ezagutza erreala bildu nahi delako. Horretarako, ikasle bakoitzak testu labur bat idatzi du termino hori ezagutzen ez duen edota inoiz entzun ez duen bere adin bereko haur bati zer den ulertzen laguntzeko; hogeita hamar bat hitzeko testu laburrak izan dira. Testuaz gain, marrazkia ere egin du, marrazkiak hobeto identifikatzen laguntzen duelako. Ikuspegi horrek aukera eman du haurren uste komunak detektatzeko —adibidez, *minbizia* kutsatzen den gaixotasuntzat hartzea— eta uste horiek definizioetan esplizituki lantzeko. Horrela, informazio zientifikoa transmititzeaz gain, ideia distortsionatuak zuzendu eta haurrekin zubi kognitiboak eraikitzen dira.

Bigarren fasean, Desegin Fasean, haurrek emandako azalpenekin osatutako *corpusa* aztertu dute adituek: zer dakiten termino bakoitzaz (ikasleentzat garrantzitsuena eta errotuta dagoen informazioa) eta zer nahasten duten (aurreiritziak, okerreko informazioak edo falta dena). Fase honetan, beraz, haurren definizioak desegin eta ondorengo hiru multzo hauetan sailkatu dira:

a) Informazio zuzena (1. irudiko zaku berdea): definizioan sartu dena; zenbaitetan, gainera, ikasleek emandako definizio bera sartu da. Informazio-mota horrek ainguratze kognitibo gisa jokatzen du.

b) Informazio toxikoa (1. irudiko zaku gorria): okerra eta kaltegarria ere izan daitekeen informazioa. Informazio hau oso baliagarria izan da balio pedagogiko batekin eman behar den informazioa identifikatzen lagundu duelako. Adibidez, minbizia kutsatzen dela, Down sindromea gaixotasuna dela…

c) Informazio partziala (1. irudiko zaku zuria): informazio horrekin zer egin zalantza sortzen duena, baina lagundu dezakeena. Batzuetan, kulturari buruzko informazioa da. Dena den, guztion artean baloratu beharrekoa.

Hirugarren fasean, Berregin Fasean, hizkuntzan adituek definizioak osatu dituzte aurreko bi faseetan aztertutakoa aintzat hartuta. Ondoren, profil desberdineko adituek (osasun-alorrean eta didaktikan adituak) berrikusi dituzte hautatutako informazioaren balio zientifikoa bermatu eta definizioak idazteko erabilitako terminologia gainbegiratzeko. Berrikuspen-lan hori ezinbestekoa da definizio egokiak lortzeko, Estopàk (4) metodologia baliozkotzera bideratutako ebaluazio batean frogatu bezala.

3. Emaitzak

Lan honen emaitza 6 urtetik 12 urtera bitarteko haurrei egokitutako osasun-alorreko hiztegia da, 400 hitzez osatutako haurrentzako pediatriako hiztegi eleaniztuna. Hiztegi hori lehenengoz katalanerako eta gaztelaniarako osatu zen; 2018an, paperean argitaratu zen eta 2019an, sareko bertsioa garatu zen. Ondoren, galizierara eta ingelesera itzuli zen, eta 2026an, euskarara. Egun kontsultagai dago interneten: DIXIMED pediatriarako (1).

Hiztegiak eskaintzen dituen definizioak ez dira estandarrak edo kanonikoak, entziklopedia-hiztegiko definizioak baizik. Gero eta ohikoagoa da mota honetako hartzaileei zuzendutako definizioak zabalagoak edo informazio gehiago dutenak izatea. Adibidez, *amigdalitis* sarreran (ikus 2. irudia), hitz espezializatuaz gain, hiztegi orokorreko *eztarriko min* hitza ere azaltzen da, baita hitzaren etimologia ere: “Hitz hori antzinako grezierako *faring-* ‘faringe’ eta *-itis* ‘hantura’ elkartuta sortu da.” Gainera, definizio horiek haurrek egindako marrazkiez lagundurik agertzen dira, eta entzun ere egin daitezke haurrek egindako grabazioei esker.

2. irudia. *Amigdalitis* hitzaren sarrera *DIXIMED pediatriarako* hiztegian.

Halaber, ohiko hiztegi bat baino gehiago da, osasun-alorreko lexiko espezializatua lantzeko beste material batzuk ere eskaintzen baititu: anatomia-atlas bat zeinek giza gorputzari buruzko 8 iruditan hainbat termino biltzen dituen; jarduera interaktiboak haurrek jolastuz hiztegia ezagut dezaten; eta bi terminologia-infografia, non, marrazkiez lagundurik eta bi mailatan

banatuta, COVID-19 garaiko 25 termino erabilienak azaltzen zaizkien Lehen eta Bigarren Hezkuntzako ikasleei.

4. Eztabaida, ondorioak

Haurrentzako pediatriako hiztegi hau lankidetzan egindako hiztegia da, Lehen Hezkuntzako 2., 3. eta 4. mailako ikasleen eta irakasleen, terminologoen eta osasun-alorreko profesionalen ezagutza partekatua abiapuntu duena.

Egokitze-printzipioan ere oinarritu da. Ez da goitik beherako ezagutzan (*top-down*) soilik oinarritzen, baizik eta behetik gorakoan (*bottom-up*), haurren benetako ezagutzan. Izan ere, definizio egokiak eta eraginkorrak egiteko —ikaskuntza esanguratsua errazteko gai direnak (5)— ezinbestekoa da aldez aurretik jakitea haurrek zer dakiten eta nola kontzeptualizatzen dituzten osasunarekin lotutako terminoak; bestela, suposizioetatik edo eraginkorra ez den ezagutza unibertsal batetik abiatzen da.

Hiztegi inklusiboa da, eta oso baliabide lagungarritzat dute Kataluniako pediatria-kontsultetan, ospitaleetan eta eskoletan erabili duten pediatrek eta hezitzaileek.

5. Eskerrak eta oharrak

Eskerrak eman nahi dizkiegu, batetik, DIXIMED proiektuaren ikertzaile nagusia den Rosa Estopàri proiektuaren parte-hartzaile egin gaituelako eta, bestetik, hiztegia euskaratzeko eta audioak grabatzeko lanetan lagundu digutenei: EHUko Euskara eta Hizkuntza Plangintzarako Errektoreordetza, Elhuyar Fundazioko Nahikari Gabilondo eta Amaia Astobiza itzultzaileak, eta Euskal Wikilarien elkartea eta Zarauzko Orokieta ikastetxeko Lehen Hezkuntzako ikasle eta irakasleak.

6. Bibliografia

1. Estopà R. La ciència comença per entendre els termes: diccionaris escolars de ciència. Lleng. soc. comun. 2021 Aza 19; 19: 46-59.
2. Cabré MT. La Terminología: Representación y Comunicación. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada: 1999. 369 or.
3. Ausubel DP. Educational Psychology: A Cognitive View. New York: Holt, Rinehart & Winston; 1968. 685 or.
4. Estopà R. Construir para deconstruir y volver a construir: elaboración colaborativa de un diccionario escolar de ciencias. Enseñ. cienc. 2014 Aza 3; 32(3): 571-590.
5. Ausubel DP. Psicología educativa. Un punto de vista cognoscitivo. México: Trillas; 1976. 769 or.